

Leo Trotskij
(1923)

Människan lever inte av politik allena

Denna enkla idé måste alla som talar eller skriver för propagandistiska ändamål grundligt begripa och ha i åtanke. Ändrade tider för med sig ändrade melodier. Vårt partis förrevolutionära historia var en historia i den revolutionära politikens tecken. Partilitteratur, partiorganisationer – allt bestämdes av politiken i detta ords mest direkta, mest omedelbara och snäva innebörd. Den revolutionära krisen har skärpt de politiska intressena och problemen i ännu högre grad. Partiet måste vinna arbetarklassens mest aktiva element. För närvarande är arbetarklassen ganska klar över revolutionens *grundläggande* resultat. Att ständigt bara upprepa historien om dessa resultat är meningslöst. De eggas inte längre arbetarnas sinnen, och kan t o m bidra till att det förgångnas lärdomar utplånas från arbetarnas sinnen. Med erövringen av makten och dess konsolidering som ett resultat av inbördeskriget, har våra huvuduppgifter förskjutits mot kulturens och den ekonomiska återuppbyggnadens behov. De har blivit mer komplicerade, mer detaljerade och på sätt och vis mer prosaiska. Samtidigt måste vi, för att rättfärdiga alla det förgångnas strider och uppoffringar, lära oss att förstå dessa fragmentariska kulturella problem och lösa dem var för sig.

Vad har egentligen arbetarklassens vunnit och säkrat som ett resultat av revolutionen?

1. Proletariatets diktatur (representerat av arbetar- och bonderegeringen under det kommunistiska partiets ledning).
2. Röda armén – ett starkt stöd för proletariatets diktatur.
3. Nationaliseringen av de viktigaste produktionsmedlen, utan vilken proletariatets diktatur skulle ha blivit en form utan innehåll.
4. Monopolet på utrikeshandeln, vilket är ett nödvändigt villkor för en socialistisk stat i en kapitalistisk omgivning.

Dessa fyra faktorer, som definitivt tryggats, utgör den rustning som omgärdar allt vårt arbete och varje framgång som vi uppnår ekonomiskt och kulturellt – under förutsättning att det är en verklig framgång och inte bara en skenbara sådan – blir därmed en nödvändig beståndsdel i det socialistiska bygget.

Vari består då vår nuvarande uppgift? Vad måste vi lära oss först? Vad måste vi sträva efter? Vi måste lära oss att arbeta väl, noggrant, ordentligt och ekonomiskt. Vi behöver kultur i arbetet, kultur i livet, kultur i våra levnadsvanor. Efter en lång förberedande period av kamp har vi störtat utsugarnas välde med ett väpnat uppror. Men det finns inga verktyg som gör det möjligt att i ett enda slag skapa kultur. Arbetarklassen måste genomgå en lång process där den utbildar sig själv, och detta gäller även bönderna, antingen tillsammans med arbetarna eller så genom att följa efter dem. Lenin talar om denna ändring av inriktning när det gäller våra målsättningar och ansträngningar i sin artikel ”Om Kooperationen”:

... vi måste erkänna [säger han] att hela vår uppfattning om socialismen radikalt har förändrats. Denna radikala förändring består i att vi tidigare lade och måste lägga tyngdpunkten på den politiska kampen, på revolutionen, på maktövertagandet osv, medan den idag förskjuts till det fredliga organisatoriska ”kulturella” arbetet. Jag vore beredd att säga att tyngdpunkten hos oss förskjutits till upplysningsarbetet, om inte de internationella förhållandena spelade in, om vi inte vore skyldiga att kämpa för vår ståndpunkt i internationell skala. Men lämnar man detta åsido och begränsar sig till de inre ekonomiska förhållandena, så förflyttar sig nu tyngdpunkten i vårt arbete faktiskt till upplysningsverksamheten.

Jag tror att det kan vara av visst intresse att här citera ett avsnitt som rör kulturkampens epok ur min *Ungdomen och småsysslor*:

När revolutionen förverkligas i praktiken, så kan man säga att den "bryts upp" i deluppgifter: man måste reparera broar, lära sig att läsa och skriva, minska kostnaderna för att tillverka skor i de sovjetiska fabriker, bekämpa smutsen, fånga svindlare, dra kraftledningar till landsbygden, och så vidare. Vissa uppkomlingar från intelligentsian, den sortens personer som har förståndet lite på svaj (av just den anledningen anser de sig vara poeter eller filosofer), har redan börjat tala om revolutionen på ett ytterst nedlåtande sätt: lära sig idka handel, ha, ha! och sy i knappar, he, he! Men låt dessa pratkvagnar gläfsa i tomma luften...

Men rent praktiskt vardagsarbete inom det sovjetiska kulturella och ekonomiska uppbygget (till och med i den sovjetiska detaljhandeln!) är inte alls "småsysslor", och handlar inte nödvändigtvis om hårklyveri. Det finns gott om småsysslor, utan samband med stora jobb, i människans liv. Men historien känner inga stora jobb utan småsysslor. Mer exakt kan man säga – under en stor epok upphör småsysslor, det vill säga delar i en stor uppgift, att vara "småsysslor".

... Det är helt uppenbart att vi idag måste inrikta oss på en helt annan sorts lokala krav och delvisa uppgifter. Vi befattar oss med en arbetarklass' konstruktiva arbete som för första gången bygger för sig själv och i enlighet med sin egen plan. Trots att denna historiska plan ännu så länge är ytterst ofullständig och saknar stadga, så måste den ändå omfatta alla delar av detta arbete, alla dess vinklar och vrår, inom ramen för en väldig skapande tanke...

Det socialistiska uppbygget är planerat uppbygge i enorm skala. Och genom alla upp- och nedgångar, misstag och svängar, genom NEP:s¹ alla krokvägar, fullföljer partiet sin stora plan, skolar ungdomen i planens anda, lär alla att knyta sin speciella funktion till den gemensamma uppgiften. Idag kräver den att man syr i sovjetiska knappar, och imorgon att man är beredd att orädd dö under kommunismens fana...

Vi måste och ska kräva allvarlig och ingående specialistskolning för våra ungdomar, alltså att de befrias från vår generations grundläggande synd – att veta allt och kunna allt – men en specialisering som tjänar en gemensam plan som alla har förstått och tänkt ut.

Som Lenin säger finns det därför ingenting, förutom problemen med vår internationella position, som avhåller oss från kampen för kulturen. Men som vi snart ska se, är dessa problem inte helt och hållet av olika karaktär. Vår internationella position beror huvudsakligen av vårt självförsvars styrka – dvs. i första hand Röda arméns effektivitet – och när det gäller denna betydelsefulla aspekt av vår statliga existens, består vårt problem nästan helt av vårt kulturella arbete: Vi måste höja arméns nivå och lära varje soldat att läsa och skriva. Männerna måste läras att läsa böcker, handböcker och kartor, de måste vänjas vid större ordningsamhet, punktlighet och sparsamhet. Detta kan inte åstadkommas med några undermedel. Efter inbördeskriget och under vårt arbetes övergångsperiod gjordes försök att rädda situationen med en speciellt uppfunnen "proletär militärdoktrin", men den led av brist på verklig förståelse av våra aktuella problem. Samma sak skedde när det gällde de ambitiösa planerna på att utarbeta en "proletär kultur". Allt detta letande efter filosofens sten kombinerar en förtvivlan över vår efterblivenhet med tron på underverk. Vi har emellertid ingen anledning att förtvivla och det är hög tid att ge upp tron på underverk och barnsliga kvacksalverier i stil med "proletär kultur" eller "proletär militärdoktrin". Vi måste se till att kulturen utvecklas inom ramarna för proletariats diktatur och detta ensamt gör det möjligt

¹ **Nya ekonomiska politiken** (NEP) infördes 1921 och ersatte "krigskommunismen" som hade rått under inbördeskriget, och hade lett till konflikter mellan regeringen och bönderna i och med att industriproduktionen sjönk drastiskt, och spannmål tvångsrekvirerades och konfiskerades från bönderna. NEP antogs som en tillfällig åtgärd för att få fart på ekonomin efter inbördeskriget. Den tillät ett begränsat återinförande av fri handel i Sovjetunionen och utländska koncessioner jämte de nationaliserade delarna av ekonomin. NEP-männen – handelsmän, hantverkare och andra som utnyttjade möjligheterna att göra profiter under NEP – betraktades som en möjlig bas för att återupprätta kapitalismen.

att försäkra sig om att de revolutionära erövringarna får ett socialistiskt innehåll. Den som inte inser detta kommer att spela en reaktionär roll i utvecklingen av partiets tänkande och i partiarbetet.

Då kamrat Lenin säger att vårt arbete för närvarande inte så mycket gäller politiken, utan kulturen, då måste vi vara klara över innebörden i de termer han använder, så att vi inte misstolkar hans tanke. I viss bemärkelse är här politiken alltid störst betydelse. Även kamrat Lenins råd att vi skall överflytta vår uppmärksamhet från politiken till kulturen är ett stycke politiskt råd. Om arbetarpartiet i ett visst land beslutar att man vid en viss tidpunkt ska prioritera ekonomiska problem och inte politiska, då är detta beslut i sig politiskt. Det är uppenbart att ordet ”politik” här används i två olika betydelser: först i den breda dialektiska och materialistiska meningen, som totaliteten av alla ledande principer, metoder och system som bestämmer kollektiva aktiviteter i det offentliga livets alla områden; och för det andra i en mer begränsad mening där den specificerar en viss del av den offentliga verksamheten som gäller den direkta maktkampen i motsats till ekonomiskt, kulturellt och annat arbete. Då Lenin talar om att politiken är koncentrerad ekonomi syftar han på politik i den vidare, filosofiska meningen. Men när han säger: ”Låt oss ha mindre politik och mera ekonomi”, syftar han på politiken i den mer begränsade och specifika meningen. Båda sätten att använda ordet sanktioneras av traditionen och är korrekt.

Det kommunistiska partiet är politiskt i ordets vida historiska, eller, om man så vill, filosofiska betydelse. De andra partierna är politiska enbart i ordets begränsade mening. När vårt parti överflyttar sin uppmärksamhet till kampen för *kultur* innebär det sålunda inte att partiets *politiska* betydelse inskränks. Partiet kommer att koncentrera sin aktivitet på det kulturella arbetet och spela en ledande roll i detta arbete – detta kommer att utgöra dess historiskt ledande, dvs politiska roll. Det krävs fortfarande många fler år av socialistiskt arbete, som är framgångsrikt på det inre planet och säkrat från hot utifrån, innan partiet kan göra sig av med det skal som dess partistruktur utgör och upplösa sig självt i ett socialistiskt samhälle. Detta är fortfarande så avlägset, så att det är meningslöst att titta så långt framåt. I den omedelbara framtiden måste partiet helt och fullt bevara sina grundläggande karaktärsdrag: enighet när det gäller målsättning, centralisering, disciplin och som ett resultat av det, kampberedskap. Men för att bevara och utveckla dessa ovärderliga dygder hos det kommunistiska partiet krävs under rådande förhållanden en mycket sund ekonomisk grundval. Ekonomiska problem måste därför prioriteras högst i vår politik, och enbart i överensstämmelse med dessa kan partiet koncentrera och fördela sina styrkor och utbilda den unga generationen. Med andra ord, politik i den vidare betydelsen kräver att allt arbete med propaganda, fördelning av styrkorna, undervisning och utbildning för närvarande baseras på ekonomins och kulturens problem och inte på politik i ordets snäva och speciella betydelse.

*

Proletariatet utgör en mäktig social enhet som visar sina krafter till fullo i perioder av intensiv revolutionär kamp för att uppnå hela klassens mål. Men inom denna enhet kan vi observera en stor mångfald av typer. Mellan den obildade, illiterate fåraherden och den högt kvalificerade teknikern finns ett stort antal nivåer ifråga om kultur och levnadsvanor. Varje klass, varje yrke, varje grupp består av människor av olika åldrar, med olika temperament och med olika bakgrund. Om inte denna mångfald hade funnits skulle det kommunistiska partiets arbete ha varit enkelt. Hur svårt detta arbete i själva verket är visas av exemplet Västeuropa.

Man skulle kunna säga att ju rikare ett lands och dess arbetarklass' historia är, ju mer den samlar minnen, traditioner och vanor, ju fler gamla grupperingar som den innehåller – desto svårare är det att uppnå arbetarklassens revolutionära enhet. Det ryska proletariatet är fattigt när det gäller historia och klasstraditioner. Detta har otvivelaktigt underlättat den

revolutionära skolning som ledde fram till Oktober. Å andra sidan har det också gjort uppbyggnadsarbetet svårare efter Oktober.

Den ryske arbetaren – förutom klassens högsta skikt – saknar vanligen de mest elementära kulturella färdigheter och föreställningar (vad gäller ordningssinne, utbildning, noggrannhet, osv.). Den västeuropeiske arbetaren har dessa egenskaper. Han har förvärvat dessa under en långvarig och långsam process, under den borgerliga regimen. Detta förklarar varför arbetarklassen i Västeuropa – åtminstone dess högre skikt – är så nära lierad med den borgerliga regimen och dess demokrati, med den kapitalistiska pressfriheten och alla andra välsignelser. Vår senkomna borgerliga regim i Ryssland hade däremot inte tid att göra något gott för arbetarklassen och därför kunde det ryska proletariatet desto lättare bryta med borgarklassen och störta den borgerliga regimen utan någon saknad.. Men av samma orsak har det ryska proletariatet bara just börjat att förvärva och ackumulera de enklaste kulturella vanor, detta redan under en socialistisk arbetarstats villkor.

Historien ger ingenting gratis. Den rabatt den ger å ena sidan – i politiken – ser den till att vi får betala desto dyrare på den andra – i kulturen. Ju lättare (relativt sett, förstås) det ryska proletariatet kunde ta sig igenom den revolutionära krisen, desto svårare blir nu det socialistiska uppbyggnadsarbetet. Vårt nya sociala livs ramar, som kännetecknas av de fyra ovan nämnda faktorerna, ger å andra sidan alla medvetna och rationellt inriktade ansträngningar på det ekonomiska och kulturella planet ett objektivt socialistiskt innehåll. Under den borgerliga regimen berikade arbetaren, utan någon önskan eller avsikt från hans sida, ständigt borgarklassen, desto mer ju bättre han arbetade. En samvetsgrann och bra arbetare i sovjetstaten åstadkommer, oavsett om han bryr sig om det eller inte (om han inte är med i partiet och avhåller sig från politik), socialistiska resultat och ökar arbetarklassens välstånd. Detta är ett resultat av Oktoberrevolutionen, och den Nya Ekonomiska Politiken har inte ändrat på något i detta avseende.

Det finns många partilösa arbetare som är djupt engagerade i produktionen och de tekniska aspekterna av sitt arbete, men de är inte helt ”apolitiska”, inte likgiltiga inför politiken. Under revolutionens alla viktiga och svåra ögonblick var de med oss. Den överväldigande majoriteten av dem skrämde inte av Oktober, de deserterade inte, de var inga förrädare. Under inbördeskriget kämpade många av dem vid fronten, andra arbetade för armén genom att framställa ammunition. De kan beskrivas som ”opolitiska”, men i den meningen att de under fredliga förhållanden bryr sig mer om sina yrken eller familjer än om politik. De vill alla vara goda arbetare, förkovra sig i sitt speciella arbete, för att avancera till en högre kategori – delvis för att gynna sina familjer, men också för att tillfredsställa sina yrkesmässiga ambitioner. Som jag tidigare sagt utför alla på det viset ett socialistiskt arbete utan att ens ha det i åtanke. Men vi i det kommunistiska partiet vill att dessa arbetare medvetet ska förknippa sitt individuella produktiva arbete med det socialistiska uppbyggets problem i stort. Socialismens intressen skulle tryggas bättre genom en sådan enhet mellan tanke och handling, och de enskilda byggarna av socialismen skulle också få en djupare moralisk tillfredsställelse av sitt arbete.

Hur kan detta mål uppnås? Att närma sig en sådan arbetare från rent politiska utgångspunkter är mycket svårt. Han har redan hört alla tal och vill inte höra fler. Han har ingen önskan att gå med i partiet. Hans tankar sysselsätter sig med arbetet, och han är inte särskilt nöjd med de förhållanden som råder i verkstaden, i fabriken eller inom industrigrenen. Sådana arbetare vill i allmänhet själva gå till botten med saker och ting, de är inte meddelsamma, och de tillhör den kategori som producerar självlärda uppfinnare. De är inte intresserade av politik – åtminstone inte helhjärtat – men man kan och man bör tala med dem om frågor som gäller produktivitet och teknik.

En av deltagarna vid Moskvakonferensen för masspropagandisterna, kamrat Koltsov, pekade på den extrema bristen på sovjetiska manualer, handböcker och handledningar för att studera olika yrken och hantverk. De gamla böckerna av detta slag är slutsålda, och dessutom är många av dem tekniskt föråldrade, samtidigt som de på det politiska planet genomsyras av en exploaterande kapitalistisk anda. Nya tekniska handböcker finns det få av och de är svåråtkomliga, eftersom de publicerats på måfå av olika förlag eller statliga departement, utan någon allmän plan. Ur teknisk synpunkt är de inte alltid tillfredsställande, en del av dem är för abstrakta, för akademiska och dessutom vanligen politiskt färglösa i sin inriktning, då de egentligen bara är lätt kamouflerade översättningar av utländska böcker. Det vi behöver är en hel rad nya handböcker – för den sovjetiske låssmeden, den sovjetiske möbelsnickaren, den sovjetiske elektrikern osv. Dessa handböcker måste anpassas till vår moderna teknik och ekonomi, måste ta hänsyn till vår fattigdom, och å andra sidan räkna med våra enorma möjligheter. De måste sträva efter att införa nya metoder och arbetssätt i vårt industriella liv. De måste – i alla fall i så stor omfattning som möjligt – öppna socialistiska perspektiv vad angår själva teknikens behov och intressen (detta inkluderar problem som gäller normalisering, elektrifiering och ekonomisk planering). I sådana böcker ska inte socialistiska principer och slutsatser bara ingå som ovidkommande propaganda. De måste utgöra en integrerad del av den praktiska undervisningen. Behovet av sådana böcker är mycket stort med tanke på bristen på kvalificerade arbetare och önskingarna från arbetarna själva att förbättra sin kompetens. Behovet förstärks ytterligare till följd av det avbrott i den industriella erfarenheten som åren av imperialistiskt krig och inbördeskrig medförde. Vi står här inför en extremt tilltalande och viktig uppgift.

Det är givetvis inte enkelt att skapa en sådan serie handböcker. Skickliga praktiska arbetare skriver inte handböcker, och teoretikerna saknar vanligen erfarenheter av arbetets praktiska sida. Dessutom har mycket få av dem socialistiska uppfattningar. Likväl kan problemet lösas – kanske inte med ”enkla”, dvs. rutinmässiga metoder, utan genom förenade ansträngningar. För att skriva en handbok eller för att åtminstone utföra en revidering krävs, låt oss säga gemensam arbete av tre författare. Det behövs en specialist med grundlig teknisk utbildning, en som känner till de aktuella villkoren för produktionen inom det aktuella yrket eller förmår ta reda på nödvändig information. De andra två borde inkludera en högt kvalificerad arbetare som tillhör samma näringsgren och är intresserad av produktionen, och som om möjligt har en uppfinnarens begåvning; och en professionell skribent, en marxist, en politiker med intresse och kunskaper ifråga om produktion och teknik. På detta eller liknande sätt måste vi kunna skapa ett modellbibliotek av tekniska handböcker för industriell produktion. Böckerna måste givetvis vara väl tryckta, väl inbundna, i lämplig storlek och prisbilliga. Ett sådant bibliotek skulle vara användbart på två sätt: det skulle höja arbetets kvalitativa nivå och därmed bidra till framgången för det socialistiska uppbygget; och det skulle dessutom bidra till att knyta en mycket värdefull grupp industriarbetare till den sovjetiska ekonomin i dess helhet, och därför till det kommunistiska partiet.

Att framta en serie handböcker är naturligtvis inte allt som vi vill åstadkomma. Jag har uppehållit mig vid just denna fråga för att ge ett exempel på de nya metoder som krävs för att lösa dagens nya problem. Det finns mycket mer att göra i de ”opolitiska” arbetarnas intresse. Yrkestidningar bör publiceras och tekniska sällskap bildas. Hälften av vår press bör vända sig till industriarbetare av denna ”opolitiska” men skickliga typ om den vill ha en läsekrets som går utanför fackföreningsfunktionärernas krets. De mest verkningsfulla politiska argumenten för arbetare av detta slag är dock våra praktiska framgångar i industrin – varje verklig förbättring ifråga om förvaltningen av våra fabriker och verkstäder, varje effektiv satsning från partiets sida i sådan riktning.

De politiska åsikterna hos den industriarbetare som är viktigast för oss nu, kan bäst illustreras

genom följande försök att ungefärligen formulera hans sällan uttryckta tankar:

”Nåväl”, skulle han kunna säga, ”allt det där som gäller revolutionen och störtandet av borgarklassen är väl OK. Det finns inget att invända mot det. Det är gjort en gång för alla. Vi behöver inte borgarklassen. Inte heller behöver vi mensjevnikerna och borgarklassens övriga tjänare. Vad ‘pressens frihet’ beträffar – den har ingen större betydelse. Det är inte heller där problemet ligger. Men hur står det till med ekonomin? Ni kommunister har åtagit er att leda allt. Era avsikter och era planer är förträffliga – vi vet detta. Men håll inte på och upprepa dem. Vi känner till allt om det, vi är överens med er och är beredda att stödja er – men hur vill ni i praktiken lösa dessa saker? Hittills – varför inte säga sanningen? – har ni ofta gjort fel saker. Nåväl. Naturligtvis kan man inte göra allt på en gång, det finns mycket att lära och misstag är oundvikliga. Allt detta är sant. Och om vi har hållit stånd mot borgarklassens brott kan vi väl stå ut med revolutionens misstag. Men det finns en gräns för allting. Bland er kommunister finns det också folk av alla slag, precis som bland oss stackars syndare. Vissa lär sina jobb, är ärligt inställda på att arbeta, och anstränger sig för att uppnå praktiska resultat, men många andra kommer bara med tomma fraser. Och dessa gör stor skada, ty i deras fall rinner allt bara genom deras fingrar...”

Så resonerar arbetare av denna typ – skickliga, effektiva låsmeder, eller möbelsnickare, eller gjuteriarbetare, inte hetsiga utan snarare passiva i politiskt avseende, men allvarliga och kritiska, kanske en smula skeptiska men alltid trogna sin klass – proletärer av hög standard. För närvarande måste partiet ägna detta slags arbetare särskilt intresse. I vilken utsträckning – inom ekonomin, i produktionen, i tekniken – vi vinner dessa grupper för vår sak kommer att bli ett mycket avslöjande politiskt mått på vår framgång i det kulturella arbetet i ordets vidare bemärkelse, såsom Lenin använde det.

Vårt speciella intresse för den effektive arbetaren strider inte mot det andra mycket viktiga problem som partiet står inför – det stora intresset för proletariatets unga generation. Den unga generationen växer upp under de villkor som råder vid den givna tidpunkten, den växer i styrka och kraft i enlighet med hur vissa väldefinierade problem löses. Vi vill att vår unga generation framförallt ska utvecklas till skickliga, högt kvalificerade arbetare, som ger sig hän åt sitt arbete. De måste växa upp i den fasta övertygelsen om att dess produktiva arbete samtidigt är ett arbete för socialismen. Intresse för yrkesutbildning, önskan att bli effektiv kommer i de ungas ögon att i hög grad ge stor auktoritet åt de ”gamlingar”, som är experter i sitt yrke och, som vi redan sagt, till sitt flertal vanligen står utanför partiet. Följaktligen ser vi att vårt intresse för den flitige, samvetsgranne och effektive arbetaren samtidigt tjänar målet att ge den unga växande generationen en grundlig utbildning. Det är endast på denna väg som det är möjligt att framåtskrida mot socialismen.

Pravda 10 juli 1923

Översättning: Martin Fahlgren och Göran Källkvist

Anm. På engelska finns artikeln i minst två olika översättningar som skiljer sig en hel del från varandra. Den ena av dessa publicerades i november 1923 i den brittiska tidningen *The Labour Monthly*, den andra 1924 som ett kapitel i boken *Problems of Life*. Ovan har vi utgått från den senare versionen.